

2023 M. I KETV. EKONOMIKOS VARGO INDEKSAS

Ekonomikos vargo indeksas – tai rodiklis, skirtas įvertinti bendrą šalies ekonominę padėtį. Šį indeksą 1970–aisiais sukūrė amerikiečių ekonomistas Arthuras Okunas, o vėliau patobulino amerikiečiai Robertas Barro bei Stevas Hanke. Jis iškalbus tuo, kad apima tris svarbiausius šalies ekonomiką apibūdinančius rodiklius ir įvertina bendrą ekonomikos padėtį. Ekonomikos vargo indeksas reikšmingas tuo, jog lengvai suprantamu būdu nusako valstybės ekonomikos padėtį, vertinamą per oficialių ekonominių statistikos duomenų prizmę.

2023 m. I ketv. duomenimis, Lietuvos pozicija Ekonomikos vargo indekse pablogėjo: 2022 m. užbaigusi septintoje vietoje, 2023 m. Lietuva pradėjo trečia vieta tarp didžiausią vargą patiriančių Europos Sąjungos (ES) ekonomikų. Stipriai pablogėjęs Lietuvos Ekonomikos vargo indekso rodiklis, tuo pat metu ES rodikliui išliekiant sąlyginai stabiliam, skatina pažvelgti į Ekonomikos vargo indekso sudedamąsias dalis ir panagrinėti jų blogėjimo priežastis.

Lietuvos ekonomikai 2023–ųjų pradžia – itin sunki. Palyginti su ES vidurkiu, visi Ekonomikos vargo indeksą sudarantys rodikliai – nedarbo lygis, BVP pokytis ir infliacija – Lietuvoje 2023 m. I ketv. buvo prastesni. Dėmesį galima atkreipti į Lietuvoje fiksuotą BVP nuosmukį (–2,1 proc.), kuris buvo antras didžiausias bendrijoje (po Airijos, fiksavusios 2,8 proc. smukimą) bei nedarbo lygio rodiklį (7,7 proc.), kurį lenkė tik pietų Europos šalys (Ispanija, Graikija, Italija). Padidėjęs nedarbas bei sumažėjęs BVP – pagrindinės šalies ekonomiką sukausčiusio sunkmečio priežastys.

APIE EKONOMIKOS VARGO INDEKSĄ

Ekonomikos vargo indeksas – tai rodiklis, skirtas įvertinti bendrą šalies ekonominę padėtį. Šį indeksą 1970–aisiais sukūrė amerikiečių ekonomistas Arthuras Okunas¹, o vėliau patobulino amerikiečiai Robertas Barro bei Stevas Hanke. Jis iškalbus tuo, kad apima tris svarbiausius šalies ekonomiką apibūdinančius rodiklius ir įvertina bendrą ekonomikos padėtį. Ekonomikos vargo indeksas reikšmingas tuo, jog lengvai suprantamu būdu nusako valstybės ekonomikos padėtį, vertinamą per oficialių ekonominių statistikos duomenų prizmę².

Ekonomikos vargo indeksas skaičiuojamas kaip suminis nedarbo lygio, ketvirtinio kainų bei neigiamo BVP augimo rodiklis (t.y., BVP rodiklis yra atimamas, nes jo augimas pozityviai veikia ekonominę situaciją). Kuo Ekonomikos vargo indekso rodiklis didesnis, tuo valstybės ūkis patiria didesnę vargą. Ekonomikos balansas užtikrinamas tuomet, kai auga pagaminamų prekių ir suteikiamų paslaugų kiekis išlaikant sąlyginai žemą infliaciją bei nedarbą.

Ekonomikos vargo indeksą sudarantys rodikliai:

- Realiojo bendrojo vidaus produkto (BVP) pokytis per ketvirtį (pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką). Realiojo BVP pokytis rodo šalies produkcijos ir paslaugų pokytį, įvertinus infliaciją (defliaciją);

¹ Ron Nessen, „The Brookings Institution’s Arthur Okun – Father of the “Misery Index”, The Brookings Institution, paskelbta 2008 m. gruodžio 17 d. <https://www.brookings.edu/articles/the-brookings-institutions-arthur-okun-father-of-the-misery-index/>

² Steve H. Hanke „Hanke’s 2020 Misery Index: Who’s Miserable and Who’s Happy?“, The Cato Institute, paskelbta 2021 m. balandžio 14 d. <https://www.cato.org/>

- Ketvirčio nedarbo lygis. Nedarbo lygis parodo, kokia dalis žmonių aktyviai ieško darbo, bet negali jo rasti;
- Infliacijos pokytis per ketvirtį. Infliacija – tai bendras kainų kilimas, matuojamas pagal tam tikrą vartojimo prekių krepšelį. ES infliacija yra matuojama apskaičiuojant standartizuoto vartotojų prekių krepšelio indekso (SVKI) pokytį.

Ekonomikos vargo indeksas skaičiuojamas:

$$EVI = Nedarbas(\%) + \Delta SVKI(\%) - \Delta Realusis\ BVP(\%)$$

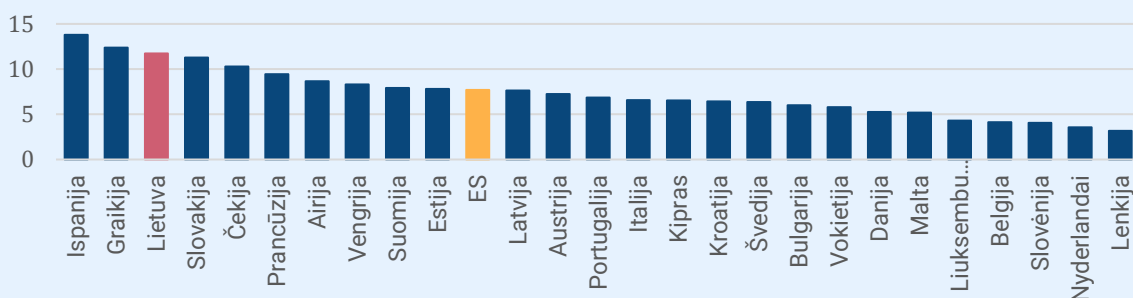
Originaliame Ekonomikos vargo indekse į skaičiavimus yra įtraukiamos paskolų palūkanos. Kuo jos mažesnės, tuo daugiau galimybių gyventojai ir įmonės turi skolintis, investuoti į ekonominę veiklą. Vis dėl to, vertinant ekonomikos vargo padėtį Europoje, palūkanų normos nebėra autentišką rinkos padėtį atspindintis veiksnys, kadangi visoje euro zonoje jas vieningai nustato Europos Centrinis Bankas (ECB), o kitų Europos šalių centriniai bankai laikosi panašios pinigų politikos krypties. Tad į šį indeksą palūkanos neįtraukiamos.

ĮSIVERŽĖME Į „LYDERIŲ“ GRETAS

2023 m. I ketv., palyginus su 2022 m. IV ketv., Lietuvos Ekonomikos vargo indekso reikšmė ryškiai padidėjo – nuo 8,4 iki 11,7 (rodiklio augimas rodo didesnę ekonomiką). Lietuvos pozicija indekse taip pat ryškiai pablogėjo. Iš septintosios vietos tarp didžiausių ekonomikos vargą ES patiriančių valstybių atsidūrė trečioje vietoje. Paskutinį kartą taip aukštai Ekonomikos vargo indekse Lietuva buvo lygiai prieš metus, kuomet Lietuvos ekonomika pasižymėjo lėtu augimu bei aukšta infliacija.

1 PAVEIKSLAS

Ekonomikos vargo indeksas 2023 m. I ketv.

Šaltinis: Eurostat, LLRI skaičiavimai.

Remiantis indeksu, blogesnė padėtis pirmąjį šių metų ketvirtį buvo tik Ispanijoje ir Graikijoje, kuriose fiksuotas itin aukštas nedarbo lygis. Tuo tarpu geriausią Ekonomikos vargo indekso rodiklį 2023 m. I ketv. demonstravo Lenkija, Nyderlandai ir Slovėnija.

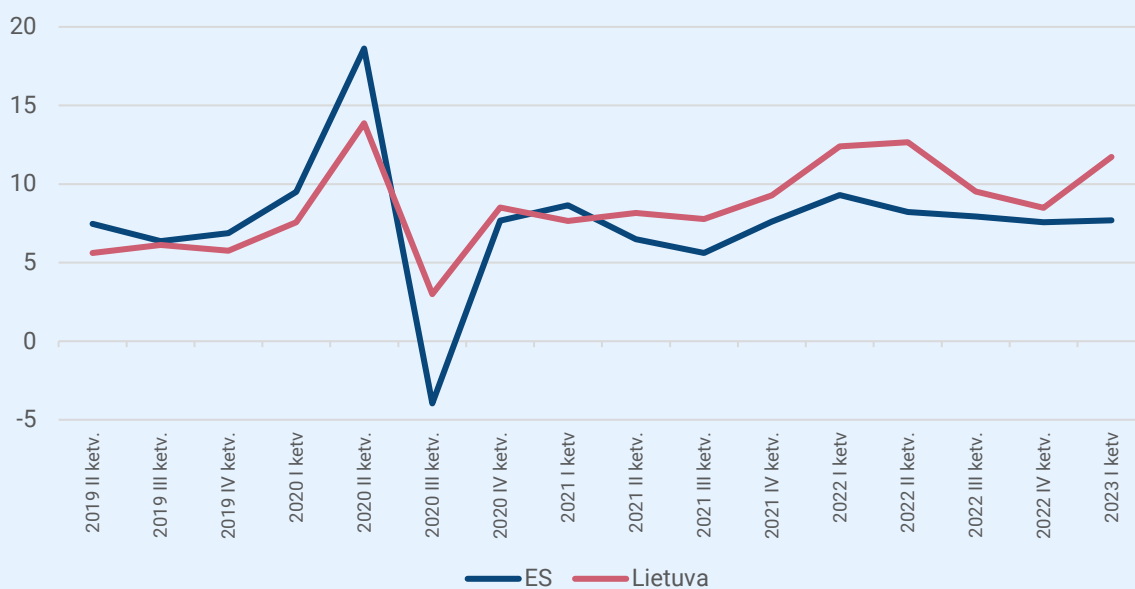
Lietuvos šuolį į trečią vietą indekse lėmė ne tiek kitose ES valstybėse reikšmingai gerėjanti situacija, bet prastėjantys Lietuvos ekonomikos rodikliai. Lietuvos BVP pirmąjį šių metų ketvirtį traukėsi (-2,1 proc.), infliacija augo 2,0 proc., nedarbas siekė 7,7 proc.

Tai lėmė, kad Lietuva buvo tarp keturių šalių, kurių Ekonomikos vargo indekso rodikliai augo sparčiausiai. Sparčiau Ekonomikos vargo indekso rodiklis augo tik Graikijoje, Maltoje ir Čekijoje. Visos šios valstybės, lyginant su praėjusių metų pabaiga, pasižymėjo itin išaugusia ketvirtine infliacija bei susitraukusiu BVP.

Tuo tarpu ryškiausiai ekonominė šalies padėtis gerėjo Lenkijoje. 2022 m. IV ketv. šalies ekonomika lėtėjo, tačiau 2023 m. stabilizavosi, nedarbo lygis sumažėjo. Tai lėmė, kad pirmajame metų ketvirtyje šalis atsidūrė geriausią ekonomikos padėtį demonstruojančioje indekso vietoje.

2 PAVEIKSLAS

ES ir Lietuvos Ekonomikos vargo indeksas 2019 m. II ketv. – 2023 m. I ketv.

Šaltinis: Eurostat, LLRI skaičiavimai.

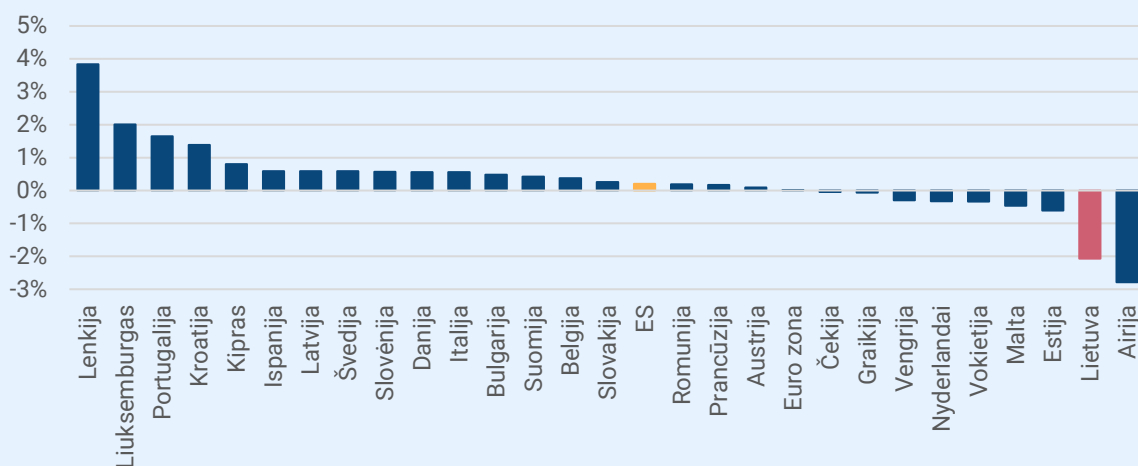
LIETUVOS EKONOMIKA SUKLUPO

Prie ryškaus Ekonomikos vargo indekso rodiklio blogėjimo Lietuvoje labiausiai prisidėjo smukęs BVP. Per pirmąjį 2023 m. ketvirtį, lyginant su paskutiniu 2022 m. ketvirčiu, Lietuvos BVP krito 2,1 proc. Tai ryškiausias ketvirtinis BVP kritimas nuo koronaviruso pandemijos pradžios (2020 m. II ketv.). Didesnį šio rodiklio kritimą per pirmąjį šių metų ketvirtį išgyveno tik Airija. Lietuvoje ryškiai susitraukė pramonės (-7,2 proc.) bei apdirbamosios gamybos sektoriai (-5,8 proc.), 5,9 proc. krito Lietuvos eksportas³⁴ Paskutinį kartą Lietuvos eksportas tokį stiprų kritimą išgyveno 2015 m. I ketv.

Iki šiol sparčiai augusi Airijos ekonomika pirmąjį šių metų ketvirtį pademonstravo net 2,8 proc. nuosmukį. Prie to labiausiai prisidėjo net 13,2 proc. smukęs Airijos gamybos sektorius, pastaruoju metu šalies ekonomika susiduria su didžiuliais nekilnojamo turto bei darbo rinkų pajėgumų ribotumais⁵. Tuo tarpu 2,3 proc. BVP nuokrytį paskutinį 2022 m. ketvirtį patyrusi Lenkijos ekonomika pirmaisiais 2023 m. mėnesiais pademonstravo atsigavimo ženklus – ketvirtinis BVP augimas šoktelėjo iki 3,8 proc.

3 PAVEIKSLAS

BVP augimas 2023 m. I ketv.

Šaltinis: Eurostat, LLRI skaičiavimai.

³ „B1g Bendroji pridėtinė vertė, to meto kainomis, pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką“, Valstybinė duomenų agentūra, žiūrėta 2023 rugpjūčio 30 d., <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize/>

⁴ „Prekių ir paslaugų eksportas, to meto kainomis, pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką“, Valstybinė duomenų agentūra, žiūrėta 2023 rugpjūčio 30 d., <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize/>

⁵ Ian Curran, „Republic entered technical recession in first quarter, confirms Central Statistics Office“, The Irish Times, paskelbta 2023 m. liepos 14d., <https://www.irishtimes.com/business/2023/07/14/domestic-economy-expanded-by-more-than-expected-in-2022/>

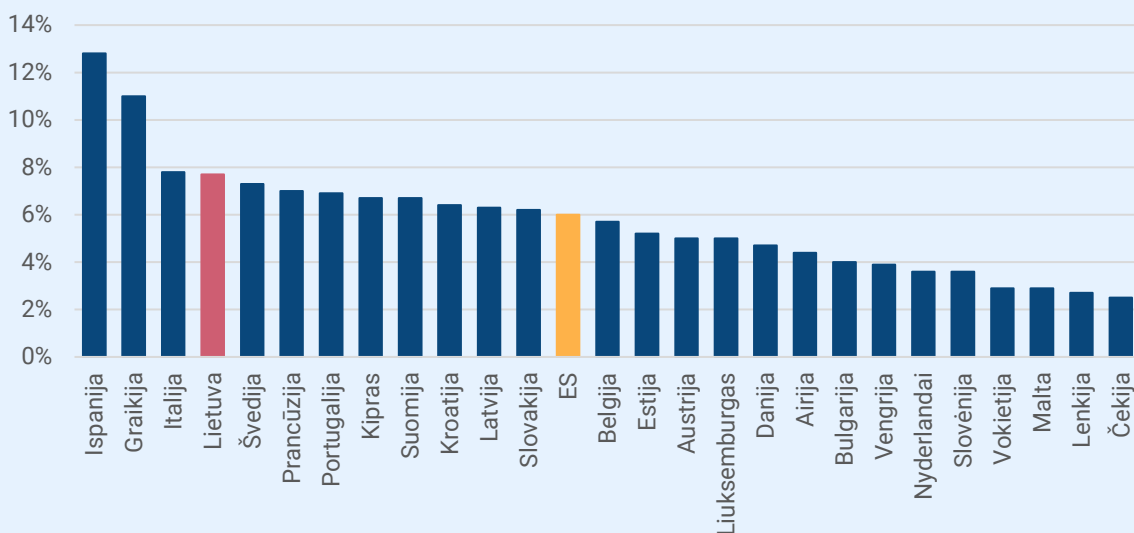
2023 I ketv. bendras ES BVP taip pat po 0,1 proc. ketvirtinio smuktelėjimo 2022 m. pabaigoje pademonstravo 0,2 proc. augimą. Šiems pokyčiams didžiausią įtaką turėjo dėl mažėjančių energijos kainų bei laisvėjančių tiekimo grandinių išaugęs pasitikėjimas pramonės, prekybos ir paslaugų sektorių įmonėmis bei stipri darbo rinka⁶.

JAU METUS AUGANTIS NEDARBO LYGIS – VERSLO LŪKESČIŲ ATSPINDYS

Nedarbo lygis Lietuvoje auga jau trečią ketvirtį iš eilės. Lyginant su paskutiniu praėjusių metų ketvirčiu, jis šoktelėjo net 1,5 proc. punktu ir 2023 m. pirmąjį ketvirtį pasiekė 7,7 proc. Šį rodiklį augti skatina dėl eksporto smukimo ir aukštų energetikos kainų susitraukę pramonės ir apdirbamosios gamybos sektoriai. Maži vartotojų, pramonės ir statybos pasitikėjimo rodikliai rodo negatyvų rinkos dalyvių vertinimą, tai verčia įmones mažinti lūkesčius dėl ateities, atsisakyti investicijų ir dalies darbuotojų.

4 PAVEIKSLAS

Nedarbo lygis 2023 m. I ketv.

Šaltinis: Eurostat, LLRI skaičiavimai.

Situacijos kol kas nepakeitė ir praėjusių metų viduryje priimta užimtumo reforma. Iki 2022 m. pabaigos daugiau kaip 21 tūkst. gyventojų buvo suteiktas darbo rinkai besirengiančio asmens

⁶ „Spring 2023 Economic Forecast: an improved outlook amid persistent challenges“, Europos Komisija, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 30 d., https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/spring-2023-economic-forecast-improved-outlook-amid-persistent-challenges_en

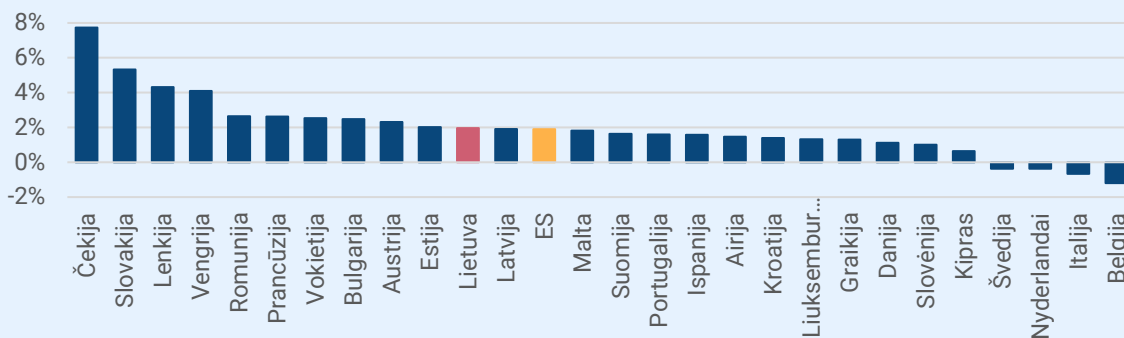
statusas⁷. Į nedarbo lygio statistiką ši kategorija nėra įtraukiama. Tuo tarpu laisvų darbo vietų skaičius 2023 m. I ketv. siekė 26,5 tūkst. (1,9 proc.), taigi tikroji padėtis darbo rinkoje gali būti dar sudėtingesnė, o dalis darbingo amžiaus gyventojų yra pakliuvę į nedarbo spąstus.⁸

Pagal nedarbo lygį Lietuvą 2023 m. pradžioje lenkė tik įprastai aukštą rodiklį turinčios pietų Europos šalys – Ispanija (12,8 proc.), Graikija (11 proc.) ir Italija (7,8 proc.). Nors šiose valstybėse nedarbas vis dar išlieka didelis, tačiau jau kelis ketvirčius mažėja ir yra mažesnis negu prieš pandemiją (lyginant 2020 m I ketv. ir šių metų pirmojo ketvirčio duomenis, Ispanijos nedarbo lygis nukrito nuo 14,1 proc. iki 12,8 proc., Graikijos – nuo 16,6 proc. iki 11 proc., Italijos – nuo 9 proc. iki 7,8 proc.). Tuo tarpu mažiausiu nedarbo lygiu Europoje pasižymi ir taip istoriškai žemą šio rodiklio vertę demonstravusios Čekija (2,5 proc.) bei Lenkija (2,7 proc.). ES fiksuojamas rekordiškai žemas nedarbo lygis (6 proc.).

LIETUVOS INFLIACIJA NEBE DIDŽIAUSIA ES, BET VIS DAR DIDESNĖ UŽ VIDURKĮ

5 PAVEIKSLAS

Infliacijos lygis 2023 m. I ketv.

Šaltinis: Eurostat, LLRI skaičiavimai.

Kainų augimo tempas Lietuvoje normalizavosi, tačiau išliko didesnis už ES vidurkį. 2023 m. I ketv. infliacija Lietuvoje siekė 2 proc., ES – 1,9 proc. Per 2023 m. I ketv. Lietuvoje labiausiai brango alkoholiniai gėrimai ir tabakas (5,9 proc.) įvairios prekės ir paslaugos (5 proc.), mažėjo

⁷ „Besirengiantys darbo rinkai – ilgesnis kelias link užimtumo“, Užimtumo tarnyba, paskelbta 2022 m. gruodžio 20d., <https://uzt.lt/naujienos/8/besirengiantys-darbo-rinkai-ilgesnis-kelias-link-uzimtumo:134>

⁸ „Laisvų darbo vietų skaičius ir laisvų darbo vietų lygis“, Valstybinė duomenų agentūra, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 30 d., <https://osp.stat.gov.lt/covid19-statistika/covid19-itaka-darbo-rinkai/laisvos-darbo-vietos>

aprangos ir avalynės (-3,6 proc.) bei transporto (-1 proc.) kainos, lyginant su paskutiniu 2022 m. ketvirčiu⁹.

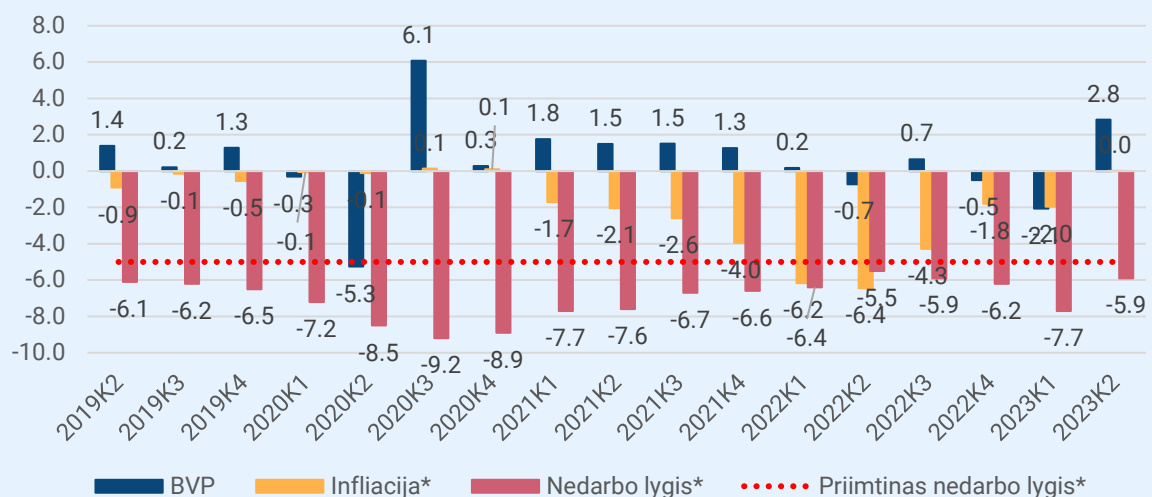
Didžiausią ketvirtinį kainų augimą pademonstravo Čekija (7,7 proc.), Slovakija (5,3 proc.) ir Lenkija (4,3 proc.), tuo tarpu ketvirtinė defliacija pasireiškė keturiose valstybės – Belgijoje (-1,2 proc.), Italijoje (-0,7 proc.), Nyderlanduose bei Švedijoje (abu -0,4 proc.).

ANTRAS KETVIRTIS ATNEŠ DAUGIAU OPTIMIZMO

Nors Lietuvos ekonomika pirmaisiais 2023 m. mėnesiais patyrė didžiausią vargą, antrąjį šių metų ketvirtį situacija turėtų būti pozityvesnė, atsigavimo ženklai jau fiksuojami. Antrąjį šių metų ketvirtį stipriai traukėsi būsto, vandens, elektros, dujų ir kito kuro kainos (-7,1 proc.), nežymiai smuktelėjo vartojimo prekių, taip pat maisto ir nealkoholinių gėrimų bei transporto kainos. Bendrai suderintas vartotojų kainų indeksas 2023 m. II ketv. Lietuvoje nors ir nežymiai, tačiau taip pat sumažėjo (-0,02 proc.). Tai Ekonomikos vargo indekse yra vertinamas kaip pozityvus pokytis, nes kainų mažėjimas skatina vartojimą bei didina vietinių prekių ir paslaugų paklausą užsienyje. Toks kainų mažėjimas (defliacija) yra natūrali reakcija į ilgalaikės ekspansinės pinigų politikos nutraukimą ir aukštos infliacijos laikotarpius.

6 PAVEIKSLAS

*Lietuvos Ekonomikos vargo indekso komponentai
2019 m. II ketv. – 2023 II ketv.*

Šaltinis: Eurostat, LLRI skaičiavimai.

⁹ „Vartotojų kainų indeksai“, Valstybinė duomenų agentūra, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 30 d., <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize/>

Lietuvos realusis BVP 2023 m. II ketv. ūgtelėjo 2,8 proc. Tiesa, dėl duomenų trūkumo sunku įvertinti, kurie sektoriai lėmė šį ūgtelėjimą. Taip pat šį pozityvų pokytį sunku sieti su rinkos nuotaikomis – lyginant šių metų birželio ir kovo duomenis, traukėsi vartotojų, pramonės, statybos pasitikėjimo rodikliai, tuo tarpu prekybos sektoriaus rodiklis išliko praktiškai identiškas, ryškiau augo tik paslaugų sektoriaus pasitikėjimo rodiklis.

Pirmieji nedarbo lygio duomenys taip pat rodo pozityvų pokytį Lietuvoje. Remiantis antrojo ketvirčio nedarbo lygio duomenimis, tris ketvirčius iš eilės Lietuvoje augęs nedarbo lygis susitraukė net 1,8 p.p. ir dabar siekia 5,9 proc.

Vertinant antrojo šių metų ketvirčio rodiklius, galima daryti išvadą, jog visi Ekonomikos vargo indekso rodikliai juda itin pozityvia linkme – BVP augo (+2,8 proc.), nedarbo lygis (–1,8 proc.) bei kainos mažėjo (–0,02 proc.). Todėl Lietuvos Ekonomikos vargo indeksas 2023 m. II ketv. turėtų kristi iki 3,0 (palyginimui, 2023 m. I ketv. buvo 11,7) ir pasiekti mažiausią lygį nuo 2020 m. II ketv. (2,99).

IŠVADOS

2023 m. pradžia Lietuvos ekonomikai buvo sunki. Dėl augančių kainų, mažėjančio eksporto ji traukėsi, augo nedarbas. Tačiau jau antrąjį šių metų ketvirtį fiksuoti pokyčiai ir svyruojantys ekonomikos rodikliai rodo, kad būtini verslo aplinką stabilizuojantys sprendimai.

Dalis jų galėtų būti priimti jau su 2024 m. valstybės biudžetu. Tai – investicinio projekto bei filmo gamybos nuostatų mažinant apmokestinamąjį pelną pratęsimas, momentinio ilgalaikio turto nusidėvėjimo taisyklės įvedimas, pridėtinės vertės mokesčio ribos praplėtimas. Visi šie pokyčiai yra svarbūs ir neatidėliotini. Tačiau užsitęsęs mokesčių reformos svarstymas kelia riziką, jog ekonomikos atsigavimui reikalingos pataisos nebus priimtose iki šių metų galo. Įmonėms tai kuria papildomą neapibrėžtumą dėl ateities.

Euro zonos metinė infliacija toliau turėtų trauktis. ECB ėmėsi apčiuopiamų pastangų infliacijai pažaboti: 2022 m. liepą pradėtos didinti palūkanų normos vien per 2023 m. I ketv. buvo pakeltos 1 p.p.; sustabdyta intensyviai per pandemijos metus taikyta ECB turto pirkimo programa, kuri remiasi obligacijų ir kitų finansinių instrumentų supirkimu. Taip mažinamas per pandemiją „prispausdintų“ pinigų kiekis, kuris 2020–2022 m. euro zonoje augo 24 proc., o Lietuvoje – 68 proc.

Prie ekonomikos atsigavimo, tikėtina, prisidės ir palyginus su 2022 m. sąlyginai sumažėjusios energetikos kainos. Elektros kainos Lietuvoje pradėjo trauktis dar 2022 m. pabaigoje ir antrąjį šių metų ketvirtį išliko stabilios. Nors rekordinis ES dujų rezervų užpildymas ir atsinaujinančios

energetikos pagamintas elektros kiekis gali padėti išlaikyti elektros kainų stabilumą, tačiau orų įtaka (skatinamas didesnis vartojimas ir mažesnė elektros generacija) metų bėgyje gali pateikti staigmenų ir bent epizodiškai sukelti kainas.

Ekonomikos vargo indeksas leidžia įvertinti ES ekonomikų „sveikatos būklę“ per BVP augimo, nedarbo lygio ir infliacijos prizmes ir palyginti Lietuvos rezultatus bendrijos kontekste. 2023 m. I ketv. Lietuvos rezultatas indekse ir pakilimas į didžiausią vargą patiriančių ekonomikų trejetuką kviečia sunerinti. Tam, kad įmonės kamuojantis neapibrėžtumas dėl ateities neužsitęstų, konkurencingumą didinančius sprendimus būtina priimti kuo greičiau. Šalies ekonomikos atsparumas ir toliau išlieka esminiu uždaviniu gerinant jos būklę.